

بررسی میزان موفقیت درس آمادگی دفاعی مدارس پسرانه شهر تهران*

نویسندگان: دکتر غلامرضا رحمانی**

داود سلیمانی***

تاریخ دریافت مقاله: ۸۴/۴/۵

تاریخ تأیید مقاله: ۸۴/۵/۲۰

صفحات مقاله: ۱۴۶-۱۲۱

چکیده

آموزش آمادگی دفاعی به عنوان یکی از ضروریات خلدشه‌ناپذیر سیاست دفاعی و بازدارندگی فعال نظام جمهوری اسلامی ایران می‌باشد که در قانون اساسی کشور نیز بدان تصریح شده است. وزارت آموزش و پرورش با همکاری نیروی مقاومت بسیج اقدام به آموزش آمادگی دفاعی به دانش‌آموزان می‌نماید. در این مقاله ابتدا به دنبال آن هستیم که آیا اجرای این دوره‌ها در مدارس تحت عنوان دروس آمادگی دفاعی، موفق بوده است و دوم اینکه آیا عوامل مرتبط با اجرای موفق این دوره‌ها به اندازه کافی و متناسب فراهم بوده است یا خیر؟ بنابراین با جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات لازم از نمونه آماری مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاکی از موفقیت نسبی در حیطه نگرشی درس آمادگی دفاعی و نیز مناسب بودن یادگیری در حیطه‌های مهارتی و شناختی دارد. نتایج حاصل در مورد سؤال دوم نیز حاکی از تناسب نسبی، اما ناکافی عوامل مذکور می‌باشد. در پایان نیز پیشنهادات لازم ارائه گردیده است.

* * * * *

کلید واژگان

آموزش، یادگیری، حیطه شناختی، حیطه مهارتی، حیطه نگرشی، آمادگی دفاعی.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای داود سلیمانی است که به راهنمایی آقای دکتر غلامرضا رحمانی و مشاوره دکتر محمدبازرگانی در دانشکده پژوهشکده علوم دفاعی و امنیت ملی دانشگاه امام حسین (ع) دفاع شده است.

** استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع).

Email: Aej@AHU.ec.ir

*** کارشناس ارشد مطالعات دفاعی استراتژیک.

مقدمه

آموزش آمادگی دفاعی دارای دو رویکرد نظامی و غیرنظامی و هر یک از آنها نیز دارای اهداف ملی خاص خود می‌باشند، و هیچ تعارضی با هم ندارند و مکمل یکدیگرند. از یک منظر، آموزش آمادگی دفاعی در سطح مدارس به عنوان بستر و رکن اساسی ایجاد و تقویت بنیه دفاعی کشور برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی و پشتوانه نیروهای مسلح و ایجاد ارتش ۲۰ میلیونی، در امر بازدارندگی تهاجم احتمالی دشمنان کشور و انقلاب خواهد بود. از سوی دیگر توجه به آموزشها و فنون غیرنظامی و امدادی و اقدامات پیشگیرانه در این خصوص به منظور مقابله با حوادث طبیعی و غیرمترقبه در بین نسل جوان و نوجوان و دانش‌آموزان و غیره برای کشور ما یک اصل بديهی و انکارناپذیر است.

لازمه محقق شدن هر یک از این آمادگیها، انجام آموزش فراگیر در بین داوطلبان خاصه مستعدترین آنان؛ یعنی دانش‌آموزان می‌باشد، تا علاوه بر کاهش خسارتهای ناشی از وقوع حوادث، تا حد ممکن اقدام ممانعتی نیز به عمل آید. در این راستا، علاوه بر دستورات دینی و احکام شرعی، در قانون اساسی و قوانین عادی کشور در دوران قبل و پس از انقلاب شکوهمند اسلامی نیز، بر انجام آموزش عمومی جهت ایجاد آمادگی و دفاع نظامی و غیرنظامی توجه زیادی شده است. علاوه بر آن در سطح جهانی نیز اکثر کشورها اعم از کشورهای در حال توسعه و پیشرفته، تاکنون به این امر اهتمام جدی ورزیده‌اند.

بنابراین، اجرای آموزش آمادگی دفاعی در سطح مدارس کشور یک امر معقول و پسندیده‌ایست که لازمه بسط و توسعه آن، تهییج عزم و اراده ملی جهت گسترش روزافزون و ارتقای کیفی این آموزشها در سطح جامعه است، تا از این رهگذر خسارتها و لطمات احتمالی به حداقل ممکن و تأمین منافع ملی به حداکثر برسد.

بیان مسأله و اهمیت موضوع

آموزش آمادگی دفاعی، به عنوان یکی از ضروریات خدشه‌ناپذیر سیاست دفاعی و بازدارندگی فعال نظام جمهوری اسلامی ایران در محیط امنیت داخلی و خارجی مدنظر می‌باشد. این مهم نیز در قانون اساسی فصل سوم، بند یازدهم و اصل یکصد و پنجاه و یکم نیز تصریح شده است.

سازمانها و نهادهای دولتی متعددی، به منظور ایجاد آمادگی دفاعی فعالیتهایی را دنبال می‌کنند. از آن جمله می‌توان وزارت آموزش و پرورش را نام برد، که طبق مصوبه مورخه ۶۳/۷/۲۹ مجلس شورای اسلامی، موظف به اجرای آموزش آمادگی دفاعی برای دانش‌آموزان با همکاری نیروی مقاومت بسیج می‌باشد. آموزشها در قالب دروس اجباری برای محصلین مقاطع مختلف تحصیلی راهنمایی و متوسطه، به صورت تئوری و عملی پیش‌بینی شده است. به این جهت، در دو دهه اخیر وزارت آموزش و پرورش با همکاری نیروی مقاومت بسیج، همه ساله این آموزشها را در قالب درس آمادگی دفاعی، به مرحله اجرا گذاشتند. گاهی در این راه، مشکلات و فراز و نشیب‌های زیادی به وجود آمده است.

از مهمترین وظایف هر سازمان و نهادی، ارزیابی از برنامه‌ها و فعالیتهای اجرایی خود، به منظور شناخت مشکلات و اصلاح کاستیها در جهت تحقق اهداف و وظایف پیش‌بینی شده می‌باشد. بنابراین، لازم است مرتب و یا هر چند سال یکبار، این امر انجام گیرد. آموزش آمادگی دفاعی نیز از این قاعده مستثنی نبوده و با توجه به صرف زمان و هزینه‌های قابل توجه از سوی سازمانهای مزبور، اکنون این نیاز احساس می‌شود که باید مشخص شود این سازمانها تا چه اندازه در انجام فعالیتهای خود موفق بوده و به اهداف موردنظر در زمینه‌ها و ابعاد گوناگون دست یافته‌اند. بنابراین، در این تحقیق به دنبال آن هستیم تا ضمن تعیین میزان موفقیت در آموزش آمادگی دفاعی در سطح مدارس شهر تهران، مشکلات

مربوطه بررسی و جهت اخذ تصمیم و پیشنهاد راهکارهای مناسب به متولیان و مجریان در وزارت آموزش و پرورش و نیروی مقاومت بسیج ارائه شود. با تعیین میزان موفقیت در آموزش آمادگی دفاعی مدارس، اطلاعات مناسبی جهت تصمیم‌گیرندگان و مدیران و برنامه‌ریزان فراهم می‌گردد که بر مبنای آن، می‌توانند نسبت به ادامه و تقویت وضع موجود، یا تجدیدنظر و بازنگری اهداف و سرفصل‌های درسی و روش‌های موجود، تصمیم‌گیری نمایند. شناسایی مشکلات نیز زمینه اجرای بهتر آموزش آمادگی دفاعی در سطح مدارس را فراهم می‌کند.

پژوهش حاضر دارای دو سؤال اصلی بوده که هر کدام از چند سؤال فرعی تشکیل شده‌اند:

- سؤال اصلی ۱-** آیا اجرای آموزش آمادگی دفاعی مدارس موفق بوده‌است؟
- سؤال فرعی ۱-۱- میزان تحقق اهداف دوره آموزش آمادگی دفاعی در حیطه شناختی چقدر می‌باشد؟
- سؤال فرعی ۱-۲- میزان تحقق اهداف دوره آموزش آمادگی دفاعی در حیطه مهارتی چقدر می‌باشد؟
- سؤال فرعی ۱-۳- میزان تحقق اهداف دوره آموزش آمادگی دفاعی در حیطه نگرشی چقدر می‌باشد؟
- سؤال اصلی ۲-** آیا عوامل مؤثر بر یادگیری در دوره آموزش آمادگی دفاعی مدارس با اهداف آن متناسب می‌باشد؟
- سؤال فرعی ۲-۱- آیا ساختار و تشکیلات (قوانین و مقررات و وظایف و هماهنگی دو نهاد) برای اجرای آموزش آمادگی دفاعی مدارس مناسب می‌باشد؟
- سؤال فرعی ۲-۲- آیا بسترهای اجتماعی موردنیاز (رغبت دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها) برای اجرای آموزش آمادگی دفاعی مناسب می‌باشد؟
- با توجه به موارد طرح شده اهم اهداف مقاله حاضر به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- بررسی میزان موفقیت دوره آموزشی درس آمادگی دفاعی مدارس در مقاطع مختلف تحصیلی مدارس شهر تهران؛
- ۲- بررسی نقاط قوت و ضعف و مشکلات اجرایی دوره‌های آموزشی درس آمادگی دفاعی مدارس در سطح شهر تهران و ارائه راهکارهای بهبود آن؛

ادبیات موضوع

آموزش آمادگی دفاعی

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، از آنجا که سقوط رژیم ستم‌شاهی به همت توده‌های میلیونی مردم صورت پذیرفت، برای تثبیت انقلاب، بلافاصله مردم در گروه‌های مختلف، به فراگیری آموزشهای نظامی پرداختند. نظامیان انقلابی، گروه‌ها و سازمانهای اسلامی که قبل از انقلاب فعالیتهای نظامی برضد رژیم شاه داشتند، با عنوان سازمان بسیج ملی و نیز کمیته انقلاب اسلامی، در ابعاد مختلف به کار آموزش و آماده‌سازی و در بعضی موارد سازماندهی مردم پرداختند. این روند تا آذرماه سال ۱۳۵۸ که امام امت فرمان تشکیل بسیج مستضعفین را صادر کرد، ادامه داشت.

بر اساس این فرمان وظیفه آموزش و سازماندهی مردم برای دفاع از انقلاب، در عمل به عهده تشکیلاتی به نام بسیج مستضعفین واگذار شد. همچنین بر اساس اصل ۵۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی که در تاریخ ۵۸/۹/۱۲ به تأیید اکثریت قاطع ملت ایران رسید، دولت موظف گردید که برنامه و امکانات آموزش نظامی را برای همه افراد کشور فراهم نماید، به طوری که همواره توانایی دفاع مسلحانه از کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند. (بزرگ‌زاده و طوسی، ۱۳۷۶، ۱۵)

دوره‌های آموزش بسیج به شرح ذیل می‌باشد:

الف - دوره عمومی مقدماتی؛

ب - دوره عمومی تکمیلی؛

ج - دوره تخصصی بسیج؛

د - دوره یادآوری و حفظ انسجام؛

ه - آموزش آمادگی دفاعی مدارس.

طبق ماده ۶۴ قانون استخدامی سپاه، وزارت آموزش و پرورش موظف است با هماهنگی و نظارت سپاه، نسبت به اجرای آموزشهای نظری و عملی نظامی در قالب دروس اجباری، در بین محصلین مقاطع تحصیلی به منظور تحقق ارتش بیست میلیونی، ایجاد علاقه و آمادگی دفاعی و حفظ و تداوم آن در زمینه‌های دفاع نظامی، غیرنظامی و مقاومت محلی اقدام نماید.

مبانی قانونی اجرای آموزش آمادگی دفاعی مدارس

اولین قانون که درباره آمادگی دفاعی مدارس پس از پیروزی انقلاب اسلامی به تصویب رسید، تبصره دو ماده یک قانون خدمت وظیفه عمومی، مصوب ۷/۲۹/۶۳ مجلس شورای اسلامی بود و پس از آن نیز، قانون استخدامی سپاه پاسداران مصوب سال ۱۳۷۰ و قانون تشکیل و توسعه بسیج دانش‌آموزان در سال ۱۳۷۵، به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

تبصره ۲- وزارت آموزش و پرورش موظف است با همکاری واحد بسیج مستضعفین سپاه پاسداران، آموزشهایی را که زمینه‌ساز آمادگی دفاعی است، طبق موازین اسلامی در برنامه‌های آموزش مقاطع تحصیلی راهنمایی و دبیرستان پیش‌بینی نماید. (قانون خدمت وظیفه عمومی، ۱۳۶۳)

از آنجا که پس از تصویب این قانون در خصوص آمادگی دفاعی پس از گذشت هفت سال (۱۳۶۹-۱۳۶۳) توفیق چندانی حاصل نشد و این درس نتوانست جایگاه واقعی خود را در آموزش و پرورش پیدا کند، برای بار دوم در سال ۱۳۷۰ در قانون و مقررات استخدامی سپاه، ماده (۶۴) مربوط به آمادگی دفاعی به تصویب رسید که با توجه به تجربیات حاصله از قانون قبلی کاملتر

می‌باشد.

طبق ماده ۶۴ قانون استخدامی سپاه، وزارت آموزش و پرورش موظف است با هماهنگی و نظارت سپاه پاسداران، به اجرای آموزشهای تئوری و عملی نظامی در قالب دروس اجباری در بین محصلین مقاطع تحصیلی به منظور تحقق ارتش بیست‌میلیونی، ایجاد علاقه و آمادگی دفاعی و حفظ و تداوم آن در زمینه‌های دفاع نظامی، غیرنظامی و مقاومت محلی به ترتیب زیر اقدام نماید.

الف - در مقطع راهنمایی حداقل ۲ ساعت در هفته به صورت تئوری و یک روز در سال به صورت اردوی عملی.

ب - در مقطع متوسطه حداقل ۳ ساعت در هفته به صورت تئوری و سه روز در سال به صورت اردوهای عملی، به نحوی که در پایان دوره متوسطه، معادل آموزشهای مقدماتی نظام وظیفه را گذرانده باشند.

تبصره ۱- آیین‌نامه اجرایی این ماده؛ شامل نحوه نظارت سپاه، همکاری و هماهنگی بین سپاه و آموزش و پرورش، تنظیم مواد درسی و کلاسها و اردوهای عملی، نحوه معافیت از اردوهای عملی، نحوه احتساب نمرات با توجه به سایر مواد این قانون توسط ستاد مشترک سپاه، وزارتخانه‌های دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و آموزش و پرورش و پس از تأیید ستاد کل، به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

تبصره ۲- اجرای برنامه‌ها، آموزشها و سازماندهی لازم به منظور ایجاد علاقه و جاذبه نسبت به دفاع، با استفاده از کتب درسی و برنامه‌های ضمن تحصیل و صدا و سیما در مقطع ابتدایی، مطابق آیین‌نامه‌ای است که توسط وزارت آموزش و پرورش با هماهنگی سپاه پاسداران تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

تبصره ۴- آموزشهای مقطع راهنمایی معادل دوره آموزش عمومی بسیج می‌باشد و آموزشهای مقطع متوسطه، معادل دوره آموزش عمومی تکمیلی بسیج بوده و معادل دو ماه از خدمت وظیفه عمومی افراد محسوب می‌شود. (قانون استخدامی سپاه، ۱۳۷۰)

در تبصره ۱ ماده ۶۴ قانون استخدامی سپاه، اشاره شده که آیین‌نامه اجرایی این ماده که نحوه نظارت سپاه و همکاری و هماهنگی بین سپاه و آموزش و پرورش را مشخص می‌نماید، توسط سپاه و آموزش و پرورش تهیه و به تصویب هیأت وزیران برسد. این آیین‌نامه سالهاست که در انتظار تصویب قرار دارد، ولی بر اساس پیش‌نویس آیین‌نامه تدوینی که به اختصار وظایف هر نهاد را بیان می‌کرد، توافقاتی بین سپاه و وزارت آموزش و پرورش صورت گرفته است و همچنین در خصوص مواردی که قانون به صراحت بیان کرده، این آموزش در سطح مدارس اجرا می‌شود.

الف - وظایف وزارت آموزش و پرورش

قانون در ماده ۶۴، آموزش و پرورش را موظف به اجرای آموزش دفاعی می‌نماید. بر همین اساس، در ماده چهار آیین‌نامه اجرایی که توسط سپاه و آموزش و پرورش تهیه شده، وظایف هر یک مشخص شده است. در این آیین‌نامه اجرای بخش تئوری درس آمادگی دفاعی بر عهده وزارت آموزش و پرورش و اجرای بخش عملی درس به عهده سپاه گذاشته شده است.

تألیف کتاب، تأمین مربیان و معلمان این درس، پشتیبانی و اجرای بخش تئوری و همچنین اجرای این درس، همانند سایر دروس آموزشی از جمله وظایف آموزش و پرورش می‌باشد.

لازم به ذکر است در اجرای این وظایف معاونتها و دفاتر مختلف؛ از جمله دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، دفتر آموزشهای نظری و پیش‌دانشگاهی، اداره کل امور ایثارگران و شاهد اداره کل آموزش ضمن خدمت وزارت آموزش و پرورش که هر یک وظایف خاص خود را دارند، در اجرای این درس دخیل هستند. تألیف کتب و برنامه‌ریزی درسی، به عهده دفتر تألیف، نحوه اجرای این درس به عهده دفتر آموزشهای نظری، تأمین و تربیت مربیان به عهده اداره کل

ضمن خدمت و در نهایت نظارت بر حسن اجرای این درس به عهده اداره کل امور ایثارگران و شاهد وزارت آموزش و پرورش گذاشته شده است.

ب - وظایف سپاه (نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) همان‌طور که در بالا اشاره شد، در ماده چهار آیین‌نامه، اجرای بخش عملی درس به عهده سپاه پاسداران گذاشته شده است. بنابراین هر ساله نیروی مقاومت بسیج در اواخر سال تحصیلی، دانش‌آموزانی که بخش تئوری را طی کرده باشند، به اردوگاههای بسیج اعزام و مهارتهای عملی را به آنان آموزش می‌دهد. نظارت بر بخش تئوری، همکاری با دفتر تألیف جهت تهیه محتوای دروس و تألیف کتاب و همکاری با قسمتهای دیگر آموزش و پرورش، تأمین مهمات موردنیاز، پرداخته هزینه ایاب و ذهاب و تغذیه دانش‌آموزان جهت اجرای دوره عملی درس آمادگی دفاعی، از وظایف مهم نیروی مقاومت بسیج می‌باشد.

محتوا و هدفهای آموزشی درس آمادگی دفاعی

از سال ۱۳۶۵ برنامه آموزش آمادگی دفاعی برای مدارس پسرانه، در برنامه رسمی دانش‌آموزان وارد شد. در حال حاضر، برنامه آموزش آمادگی دفاعی پسرانه در سال سوم راهنمایی به صورت یک ساعت آموزش تئوری در هفته انجام می‌شود. دانش‌آموزان سال اول دوره متوسطه نیز، در کلیه رشته‌ها این درس را به صورت یک واحد الزامی به صورت تئوری و عملی می‌گذارند. در سال دوم دبیرستان، این درس به صورت دو واحد اختیاری شامل آموزش تئوری و عملی برای دانش‌آموزان پسر خواهد بود.

اهداف در فرآیند برنامه‌ریزی درسی، به منزله نقطه شروع و هم به منزله نقطه پایانی آن قلمداد می‌شود. زیرا هدفها تا حد زیادی تعیین‌کننده نوع محتوا، فعالیتهای یاددهی - یادگیری و روشها و ابزار سنجش پیشرفت تحصیلی در برنامه هستند. اهداف کلی درس آمادگی دفاعی درحیطه‌های سه‌گانه شناختی،

مهارتی و عاطفی در زیر می آید.

حیطه شناختی

- آشنایی با ضرورت‌های آمادگی برای دفاع در برابر دشمنان؛
- آشنایی با ضرورت‌های آمادگی برای رویارویی با حوادث و بلایای طبیعی؛
- آشنایی با دو نوع سلاح جنگی انفرادی؛
- آشنایی با اهمیت نظم در زندگی و فعالیتهای نظامی و دفاعی؛
- آشنایی با اهمیت حفظ اسرار و اطلاعات؛
- آشنایی با امداد و کمک‌های اولیه؛
- آشنایی با چگونگی دفاع در مقابل حملات شیمیایی.

حیطه مهارتی

- ایجاد توانایی برای انجام حرکات نظام جمع؛
- ایجاد توانایی برای حفاظت اطلاعات؛
- ایجاد توانایی برای مقابله با راه‌های افشای اطلاعات؛
- ایجاد توانایی برای استفاده از دو نوع سلاح انفرادی؛
- ایجاد توانایی لازم برای مقابله با حوادث غیرمترقبه؛
- ایجاد توانایی استفاده از روشهای رزم انفرادی؛
- ایجاد توانایی دفاع در مقابل حملات هوایی و شیمیایی.

حیطه نگرشی

- حساسیت نسبت به عملکرد دشمنان انقلاب اسلامی و ایران؛
- تقویت علاقه به حفاظت از دستاوردهای انقلاب اسلامی؛
- علاقه‌مندی به شرکت در فعالیتهای گروهی؛
- تقویت پذیرش نظم و احترام به مافوق در واحدهای نظامی؛

- تقویت علاقه به شرکت در فعالیتهای دفاع غیرنظامی و مقابله با حوادث غیرمترقبه؛
- ایجاد علاقه به شرکت در فعالیتهای مربوط به تاکتیک و رزم انفرادی و بسیج.

پیشینه تحقیق

سلیمان نام (۱۳۸۰) طی تحقیقی با عنوان دلایل افت تحصیلی درس آمادگی دفاعی دوره راهنمایی، ضمن بررسی موضوع علل زیر را مرتبط با افت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع راهنمایی مطرح نمود و سپس راهکارهای عملی را پیشنهاد کرده است. (سلیمان‌نام، ۱۳۸۰)

بزرگ‌زاده و طوسی (۱۳۷۶) تحقیقی با عنوان بررسی نظام آموزش بسیج و ارائه یک الگوی بهینه به منظور متناسب نمودن نظام آموزش کنونی بسیج با نیازمندیهای دفاعی - امنیتی آنان به انجام رسانده‌اند.

اهداف این تحقیق عبارتند از: شناخت نارسایی‌های قانونی و ساختاری نظام آموزش بسیج و نیز، تبیین نظام آموزش متناسب برای بسیجیان که پاسخگوی نیازمندیهای دفاعی کشور باشد.

در این تحقیق بر اساس یافته‌های پژوهش انجام شده و دیگر عوامل تأثیرگذار، اشکال و نقصهای نظام آموزش بسیج مطرح و سپس، راه‌حلهای پیشنهادی برای هر اشکال و نقص بیان شده و در انتها، الگوی پیشنهادی که دربرگیرنده راه‌حلهای پیشنهادی می‌باشد، ارائه گردیده است. (بزرگ‌زاده و طوسی، ۱۳۷۶)

حیدرخانی (۱۳۷۶) تحقیقی را با عنوان بررسی و ارزشیابی فعالیتهای بسیج دانش‌آموزی نیروی مقاومت بسیج، انجام داده است. اهم فعالیتهای موردنظر در این تحقیق شامل میزان جذب بسیج، سازماندهی، آموزش آمادگی دفاعی، هماهنگی و همکاری بین آموزش و پرورش و نیروی مقاومت بسیج و ... می‌باشد.

نتایج این تحقیق، نشانگر وجود زمینه قوی و گسترده برای جذب آحاد دانش‌آموزان به بسیج بوده و برنامه‌های بسیج، توانسته است موجبات جذب دانش‌آموزان را به‌طور مؤثر فراهم آورد. در زمینه برنامه‌های آموزشی، حدود نیمی از افراد مورد مطالعه، تحقیق برنامه‌های آموزشی را کامل و مؤثر دانسته و به‌منظور تأکید بیشتر برنامه‌ها، ضرورت اصلاح برنامه‌های آمادگی دفاعی، نظام بخشیدن به آموزش‌های عقیدتی، تقویت بنیه علمی و تشکیلاتی را مطرح نموده در ادامه، این تحقیق ضمن بیان نتایج سایر فعالیتها، پیشنهادات کاربردی و محدودیت‌های پژوهشی ارائه گردیده است. (حیدرخانی، ۱۳۷۵)

روش تحقیق

این پژوهش یک تحقیق کاربردی است و از نظر روش، یک تحقیق توصیفی - پیمایشی می‌باشد. بر این اساس، در تحقیق حاضر روش‌شناسی زیر صورت گرفته است:

در ابتدا با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی و نیز مراجعه به اسناد و مدارک مورد تحقیق، ادبیات موضوع تهیه شد، شاخص‌های اندازه‌گیری سؤالهای تحقیق با توجه به اهداف درس آمادگی دفاعی و مبانی نظری، طراحی و پس از غربال و نهایی کردن آنها توسط خبرگان، پرسشنامه مربوطه طراحی گردید. پس از طراحی سه پرسشنامه که برای نظرسنجی از دانش‌آموزان، مسئولین اجرایی آموزش درس آمادگی دفاعی مناطق آموزش و پرورش تهران و مسئولین ستادی دو نهاد تهیه گردید. به ترتیب، پرسشنامه‌های مربوطه در اختیار نمونه آماری دانش‌آموزان، جامعه آماری مسئولین اجرایی، آموزش درس آمادگی دفاعی و جامعه آماری مسئولین ستادی دو نهاد قرار گرفت. با جمع‌آوری داده‌های مربوطه از نمونه و جوامع آماری با استفاده از صفحه گسترده Excel: جدول ماتریسی داده‌ها تشکیل گردید. نتایج توصیفی و استنتاجی با استفاده از نرم‌افزار

SPSS استنباط گردید.

در این تحقیق، جامعه آماری به سه دسته تقسیم می‌شود. دسته اول کلیه دانش‌آموزان پسر شهر تهران که دوره درس آمادگی دفاعی را در سال تحصیلی ۸۲-۱۳۸۱ گذرانده‌اند، می‌باشد. این دانش‌آموزان شامل دو گروه هستند. دانش‌آموزان سال اول دبیرستان که درس مربوطه را در سال سوم راهنمایی و دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان که درس مربوطه را در سال دوم دبیرستان گذرانده‌اند. این دو گروه در مجموع مشتمل بر حدود ۱۲ هزار نفر می‌باشند که در مناطق ۱۹ گانه آموزش و پرورش تهران در سال تحصیلی ۸۲-۱۳۸۱ مشغول به تحصیل بوده‌اند. دسته دوم مسئولان اجرایی آموزشی درس آمادگی دفاعی مناطق آموزش و پرورش شهر تهران می‌باشند که مشتمل بر هفده نفر هستند. دسته سوم، کلیه مسئولین حوزه ستادی وزارت آموزش و پرورش و نیروی مقاومت بسیج می‌باشد که تعداد آنها چهارده نفر می‌باشد.

در این پژوهش، چون جامعه آماری اول؛ یعنی دانش‌آموزان در سراسر تهران گسترده بودند و جمع‌آوری داده‌ها مستلزم هزینه و زمان زیادی می‌باشد، از شیوه نمونه‌گیری استفاده شد. روش مورد استفاده نمونه‌گیری از جامعه تحقیق، روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای می‌باشد. با توجه به این نکته و همچنین به دلیل تفاوت فرهنگی مناطق مختلف آموزش و پرورش تهران و نیز به دلیل وجود نمونه مناسب در آخرین سطح تحلیل که کلاس درس در هر مدرسه می‌باشد، برای نمونه‌گیری ابتدا مناطق ۱۹ گانه شهر تهران به پنج منطقه شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تقسیم شدند. سپس در مرحله اول نمونه‌گیری از بین مدارس آموزش و پرورش هر منطقه، تعدادی مدرسه که جمعاً ۳۸ مدرسه به روش نمونه‌گیری ساده انتخاب گردید. در مرحله دوم، از هر مدرسه دو کلاس به روش نمونه‌گیری سیستماتیک انتخاب شد و در هر کلاس نیز با روش نمونه‌گیری سیستماتیک، نیمی از دانش‌آموزان کلاس انتخاب شدند که در نهایت با توجه به

تفاوت تعداد دانش‌آموزان هر کلاس، ۷۲۴ نفر به عنوان نمونه مورد مطالعه قرار گرفتند.

جدول ۱- ارتباط بین اهداف درس آمادگی دفاعی و
سؤالات بخش دوم پرسشنامه الف

شماره سؤال	اهداف مطروحه درس آمادگی دفاعی در حیطه نگرش
۲۸، ۱۳، ۱۲، ۹	ایجاد حساسیت نسبت به عملکرد دشمنان انقلاب اسلامی و ایران
۲، ۳، ۴، ۱۷، ۱۸، ۲۴	ایجاد علاقه به شرکت در فعالیتهای گروهی
۸، ۶، ۱۱	تقویت به علاقه بر شرکت در فعالیتهای امداد و کمک اولیه
۱، ۲۰، ۲۲	ایجاد پذیرش نظم و احترام به مافوق در واحدهای نظامی
۱۰، ۱۴، ۱۵، ۱۹، ۲۶، ۲۷	تقویت علاقه به شرکت در فعالیتهای تاکتیک و رزم انفرادی و بسیج
۵، ۷، ۱۶، ۲۱، ۲۳، ۲۵	تقویت علاقه نسبت به حفاظت از دستاوردهای انقلاب اسلامی

نحوه توزیع سؤالات بالا برای ارزیابی سؤالات تحقیق، به ترتیب جدول شماره ۲ می‌باشند.

جدول ۲- جدول ارتباط سؤالات فرعی تحقیق و سؤال پرسشنامه

سؤال فرعی تحقیق	پرسشنامه مسئولین ستادی	پرسشنامه مسئولین اجرای آموزش آمادگی دفاعی
آیا ساختار و تشکیلات (قوانین و مقررات و وظایف و هماهنگی دو نهاد) برای اجرای آموزش آمادگی دفاعی مدارس مناسب می‌باشد؟	۲، ۳، ۴، ۵، ۶	۸، ۹، ۱۰، ۱۴
آیا منابع اجرای آموزش آمادگی دفاعی مدارس متناسب با آن می‌باشد؟	۷	۶، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۳ ۳، ۴، ۵
آیا بسترهای اجتماعی موردنیاز (رغبت دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها) برای اجرای آموزش آمادگی دفاعی مناسب می‌باشد؟	۱	۱، ۲

روایی و پایایی پرسشنامه

جهت سنجش و اطمینان از روایی پرسشنامه، پرسشنامه اولیه بین نمونه مقدماتی ۵۰ نفری توزیع شد و نتایج آن با خبرگان مورد بحث و بررسی قرار گرفت، سؤالات بی‌ارتباط حذف و سؤالات نارسا و دارای اشکال تصحیح گردید. برای اندازه‌گیری پایایی سؤالات پرسشنامه، از روش آماری آلفای کرونباخ استفاده شد، که مقدار آن در خصوص پرسشنامه این تحقیق با توجه به نتایج به دست آمده $AS = 0/616$ می‌باشد، که پایایی پرسشنامه را نشان می‌دهد.

تجزیه و تحلیل

در هر سه جامعه مورد بررسی، نتایج حاصل به صورت توصیفی بیان می‌شوند، با این تفاوت که نتایج توصیفی از جامعه اول، یعنی دانش‌آموزان، نتایج جمع‌آوری شده از نمونه‌ها می‌باشد، اما نتایج توصیفی برای جوامع دوم و سوم، یعنی مسئولان آموزشی و ستادی، حاصل از توصیف کل جامعه آماری می‌باشد.

توصیف اهداف درس آمادگی دفاعی درحیطه نگرشی

لازم به توضیح است که مقدار امتیاز هر هدف، ناشی از حاصل جمع مقدار معادل کمی طیف لیکرت (کاملاً موافقم ۵، موافقم ۴، ...، کاملاً مخالفم ۱) برای سؤالات مربوط به هر هدف می‌باشد و مقدار میانگین، حاصل تقسیم امتیاز بر تعداد سؤالات مربوطه می‌باشد. اطلاعات نشان‌دهنده آن است که در همه موارد اهداف سطح متوسط به بالا را کسب نموده‌اند و در بین آنها هدف چهارم بیشترین تحقق و هدف پنجم کمترین سطح تحقق را داشته است.

جدول زیر نشان می‌دهد که در مجموع اهداف درس در منطقه شمال، کمترین سطح تحقق به اهداف را داشته است و منطقه جنوب در مقابل بیشترین سطح تحقق را کسب نموده است. در عین حال، جز منطقه شمال بقیه مناطق سطح متوسط به بالایی از تحقق اهداف را داشته‌اند. منطقه شمال سطح متوسط به پایین

را داشته است. در مورد تک تک اهداف نیز می توان تحلیل‌های بالا را ارائه نمود.

جدول ۳- میزان تحقق اهداف درس آمادگی دفاعی
در حیطه نگرشی به تفکیک مناطق

شماره هدف	شرح هدف	میزان تحقق هدف در حیطه نگرش (میانگین)					
		شمال	جنوب	شرق	غرب	مرکز	میانگین
۱	ایجاد حساسیت نسبت به عملکرد دشمنان انقلاب اسلامی و ایران	۲/۸۹	۳/۲۶	۳/۱۴	۲/۸۹	۳/۲۴	۳/۰۹
۲	ایجاد علاقه به شرکت در فعالیتهای گروهی	۳/۰۳	۳/۲۴	۳/۱۲	۳/۰۶	۳/۲۱	۳/۱۳
۳	تقویت علاقه جهت شرکت در فعالیتهای امداد و کمکهای اولیه	۳/۳۹	۳/۴۵	۳/۴۲	۳/۳۱	۳/۴۱	۳/۳۹
۴	ایجاد پذیرش، نظم و احترام به مافوق در واحدهای نظامی	۳/۲۲	۳/۶۸	۳/۵۶	۳/۴۹	۳/۷۱	۳/۵۵
۵	تقویت علاقه جهت شرکت در فعالیتهای تاکتیکی و رزم انفرادی و بسیج	۲/۶۶	۳/۳۲	۳/۰۷	۲/۸۲	۳/۰۹	۳/۰۱
۶	تقویت علاقه نسبت به حفاظت از دستاوردهای انقلاب اسلامی	۲/۹۲	۳/۴۸	۳/۳۷	۳/۰۵	۳/۴۶	۳/۲۷
	کل	۲/۹۶	۳/۳۸	۳/۲۴	۳/۰۶	۳/۳۷	۳/۲

توصیف اهداف درس آمادگی دفاعی در حیطه شناختی و مهارتی سطح نمرات درس مربوطه، نشان دهنده سطح یادگیری دانش آموزان از درس آمادگی دفاعی در حیطه‌های شناختی و مهارتی می باشد، به گونه‌ای که نمرات عملی مبین میزان تحقق حیطه مهارتی و نمره‌های تئوری بیانگر میزان تحقق اهداف حیطه شناختی می باشد. در جدول زیر نمرات تئوری و عملی دانش آموزان جمع بندی شده است.

جدول ۴- میانگین نمرات تئوری و عملی دانش آموزان
در درس آمادگی دفاعی به تفکیک مناطق

کل	منطقه					
	مرکز	غرب	شرق	جنوب	شمال	
۱۶/۳۱	۱۴/۸۳	۱۷/۶۷	۱۶/۸	۱۵/۳۸	۱۷	تئوری (حیطه شناختی)
۱۸/۳۴	۱۸/۳۹	۱۸/۷۵	۱۸/۴۱	۱۷/۶۷	۱۸/۶۵	عملی (حیطه مهارتی)

با توجه به اینکه ملاک نمره الف در آموزش و پرورش نمره ۱۷ می باشد، می توان گفت کلیه مقاطع و مناطق نمره مناسبی را کسب نموده اند، اما با مبنا قرار دادن نمره ۱۵ به عنوان سطح موفق در یادگیری، نمره قابل قبولی را کسب نموده اند.

تجزیه و تحلیل توصیفی تطبیقی بر اساس حیطه های یادگیری تحلیل دیگری که در این بخش صورت گرفت، مقایسه نتایج حاصل از آزمودنیها در حیطه های مختلف یادگیری یعنی حیطه های نگرشی، شناختی و مهارتی می باشد. با توجه به اینکه نتایج حاصل برای حیطه نگرشی مبتنی بر طیف لیکرت است، در حالی که دو حیطه دیگر بر اساس نمره ۲۰ می باشد، بر این اساس امتیازات طیف لیکرت در عدد ۴ ضرب می شود. این امتیازات در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵- مقایسه توصیفی تطبیقی بر اساس حیطه ها

حیطه ها	نمره واقعی	نمره تعدیل شده برای تطبیق
حیطه نگرشی	۳/۲	۱۳/۲
حیطه شناختی	۱۶/۳۱	۱۶/۳۱
حیطه مهارتی	۱۸/۳۴	۱۸/۳۴

همان‌طور که در جدول بالا مشخص شده است، آموزش آمادگی دفاعی در حیطه مهارتی که بر اساس نمره عملی برآورد شده از حیطه شناختی که بر اساس نمره تئوری تخمین زده شده موفق‌تر بوده و آموزش در این دو حیطه، از حیطه نگرشی که با شاخصهای سطح رسیدن به اهداف درس برآورد شده، موفق‌تر بوده است.

تجربه و تحلیل استنباطی حاصل از نمونه آماری دانش‌آموزان مدارس شهر تهران در این بخش با توجه به نتایج توصیفی، پاسخ به سؤال اصلی اول تحقیق را در خصوص جامعه آماری بررسی می‌نماییم. بدین معنی که جوابهای (میانگین) حاصل از نمونه را به جامعه بسط می‌دهیم.

سؤال اصلی ۱- آیا اجرای آموزش آمادگی دفاعی موفق بوده است؟

در این تحقیق موفقیت دوره‌های آموزشی با دو معیار میزان یادگیری بر مبنای سطح نمرات در حیطه شناختی و مهارتی و میزان تحقق اهداف در حیطه نگرشی درس آمادگی دفاعی از طریق سنجش نگرش آنها در راستای اهداف تعیین شده (جدول ۳) بررسی و تعیین می‌گردید و در این راستا دو پرسش فرعی ذیل در فصل اول مطرح شد:

سؤال فرعی ۱-۱- میزان تحقق اهداف دوره آموزش آمادگی دفاعی مدارس در حیطه نگرشی چقدر می‌باشد؟ با توجه به جوابهای به دست آمده از نمونه تحقیق و با توجه به سطح اطمینان ۹۵ درصد، نتایج برای جامعه آماری دانش‌آموزان شهر تهران به شرح زیر می‌باشد.

جدول (۶) با استفاده از تجزیه و تحلیل آماری توسط نرم‌افزار SPSS تهیه شده است.

سؤال فرعی ۱-۲- و ۱-۳- میزان تحقق اهداف دوره آموزش آمادگی دفاعی مدارس در حیطه شناختی و مهارتی چقدر می‌باشد؟

در این سؤال مناسب بودن یادگیری دانش‌آموزان را نمره بالای ۱۵ در نظر می‌گیریم. جهت تحلیل استنباطی سؤال بالا از آزمون میانگین جامعه با توزیع t استفاده می‌شود. آزمون فرض آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شده است. نتیجه این آزمون نشان می‌دهد که میانگین تحقق اهداف در حیطه مهارتی و شناختی در جامعه مدارس تهران نیز بیش از ۱۵ می‌باشد.

جدول ۶- تعیین فاصله اطمینان عوامل جامعه برای اهداف درس آمادگی دفاعی

شماره هدف	شرح هدف	میانگین نمونه	فاصله اطمینان میانگین جامعه	
			حد بالا	حد پایین
۱	ایجاد حساسیت نسبت به عملکرد دشمنان انقلاب اسلامی ایران	۳/۰۹	۳/۱۶	۳/۰۱
۲	ایجاد علاقه به شرکت در فعالیت‌های گروهی	۳/۱۳	۳/۱۸	۳/۰۷
۳	تقویت به علاقه در شرکت در فعالیتهای امداد و کمکهای اولیه	۳/۳۹	۳/۴۶	۳/۳۲
۴	ایجاد پذیرش، نظام و احترام به مافوق در واحدهای نظامی	۳/۵۵	۳/۶۲	۳/۵۴
۵	تقویت علاقه به شرکت در فعالیتهای تاکتیک و رزم انفرادی و بسیج	۳	۳/۰۷	۳/۹۳
۶	تقویت علاقه نسبت به حفاظت از دستاوردهای انقلاب اسلامی	۳/۲۷	۳/۳۴	۳/۱۹
کل		۳/۲	۳/۲۵	۳/۱۴

جدول ۷ - جمع‌بندی نتایج سؤالات پرسشنامه‌های مربوط به مسئولین آموزشی و ستادی برای سؤال دوم تحقیق

سؤال فرعی	پرسشنامه	شماره سؤال	میانگین امتیاز	طیف	تناسب
سؤال فرعی ۱-۲	پرسشنامه مسئولین آموزشی	۸	۱/۸۸	۱-۳	مناسب
		۹	۱/۵۳	۱-۳	مناسب
		۱۰	۲/۱۸	۱-۵	نامناسب
		۱۴	۲	۱-۳	مناسب
	پرسشنامه مسئولین ستادی	۲	۱/۷۱	۱-۲	مناسب
		۳	۲/۷۸	۱-۴	مناسب
		۴	۱/۷۱	۱-۲	مناسب
		۵	۱/۶۴	۱-۲	مناسب
		۶	۱/۴۳	۱-۳	نامناسب
		۳	۱/۷۱	۱-۳	مناسب
سؤال فرعی ۲-۲	پرسشنامه مسئولین آموزشی	۴	۱/۶۵	۱-۳	مناسب
		۵	۱/۵۶	۱-۵	مناسب
		۶	۳/۰۶	۱-۵	مناسب
		۷	۳/۱۲	۱-۳	مناسب
	پرسشنامه مسئولین ستادی	۱۱	۲/۲۴	۱-۳	نامناسب
		۱۲	۱/۲۴	۱-۳	نامناسب
		۱۳	۱/۱۸	۱-۳	نامناسب
سؤال فرعی ۳-۲	پرسشنامه مسئولین آموزشی	۱	۳/۲۴	۱-۵	مناسب
		۲	۳/۱۸	۱-۵	مناسب
	پرسشنامه مسئولین ستادی	۱	۱/۵۷	۱-۲	مناسب

نتیجه گیری

سؤال ۱ تحقیق

اهداف درس آمادگی دفاعی درحیطه نگرشی در سطح جامعه آماری (شهر تهران) به طور نسبی تحقق یافته است، اما تا سطح ایده آل آن که تحقق کامل باشد فاصله زیادی وجود دارد.

در بین اهداف نگرشی درس آمادگی دفاعی، نیل به هدف چهارم آن یعنی ایجاد پذیرش، نظم و احترام به مافوق در واحدهای نظامی بیشتر بوده است و در مقابل دو هدف، تقویت علاقه به شرکت در فعالیتهای تاکتیک و رزم انفرادی و بسیج و نیز ایجاد حساسیت نسبت به عملکرد دشمنان انقلاب اسلامی و ایران کمترین سطح رسیدن به اهداف را داشته اند.

میزان تحقق اهداف درس آمادگی دفاعی درحیطه های شناختی و مهارتی مناسب بوده است.

سؤال ۲ تحقیق

نتایج به دست آمده از سؤال دوم تحقیق نشان می دهد که وضعیت ساختار و تشکیلات، منابع و بسترهای اجتماعی از تناسب نسبی برخوردار است. اما با توجه به میانگین های بیان شده جهت افزایش آنها، لازم است اقدامات لازم صورت پذیرد.

پیشنهادات

۱- با توجه به اینکه اهداف درس آمادگی دفاعی از طریق محتوای درسی کتابها و نوع آموزش و مربیان محقق می شود و علی رغم اینکه سطح تحقق اهداف درس آمادگی دفاعی از متوسط بالاتر می باشد، ولیکن به نظر می رسد بایستی تجدیدنظرهایی در مطالب درسی و شیوه تدریس به عمل آید و همچنین از مربیان کارآموده و با بیان گویا ر ای تدریس دروس

- بالا استفاده شود. این مطلب، بخصوص در راستای هدف اول حیطة نگرشی، یعنی ایجاد حساسیت نسبت به عملکرد دشمنان انقلاب و ایران و هدف پنجم آن یعنی تقویت علاقه به شرکت در فعالیتهای تاکتیک و رزم انفرادی، مصداق داشته و بیشتر بایستی با اولویت مدنظر قرار گیرد.
- ۲- با توجه به نتایج، مشخص شده است که میزان تحقق اهداف در کل، در منطقه شمال از همه مناطق کمتر و حتی زیر حد متوسط قرار دارد که بایستی مسئولان آموزشی و ستادی، تصمیمات مرتبط را در این رابطه برای این مناطق اتخاذ نمایند.
- ۳- مشخص شده است که سطح تحقق اهداف حیطة شناختی در مقطع تحصیلی دوم دبیرستان، علی‌رغم اینکه آنها هر دو دوره سوم راهنمایی و دوم دبیرستان را گذرانده‌اند، از سطح تحقق اهداف در مقطع سوم راهنمایی کمتر می‌باشد. به نظر می‌رسد یک سری عوامل مداخله‌گر بر تحقق اهداف تأثیرگذار بوده است که بایستی توسط مسئولین ذی‌ربط شناسایی و در جهت حذف آنها، تصمیمات مربوطه اتخاذ گردد. احتمالاً شرایط فکری و سنی دانش‌آموزان یکی از این عوامل مداخله‌گر باشد.
- ۴- سطح نمرات دانش‌آموزان در مقاطع مختلف نشان‌دهنده یادگیری بالای درس می‌باشد ولیکن مسئولان بایستی متوجه این قضیه باشند که این یادگیری مقطعی نباشد و تأثیری بلندمدت در افراد داشته باشد.
- ۵- مشخص شد که متغیرهای منطقه جغرافیایی شهر تهران و مقطع تحصیلی عوامل تأثیرگذار بر یادگیری و تحقق اهداف درس بوده‌اند. مسئولان ذی‌ربط می‌توانند با استفاده از دسته‌بندی‌های مختلف انجام شده در تحقیق حاضر در مورد مناطق جغرافیایی، مناطقی را که بیشترین سطح تحقق اهداف و همچنین بالاترین یادگیری را داشته‌اند به عنوان مناطق نمونه معرفی کنند تا از تجارب و دستاوردهای آنها استفاده شود. همچنین

قضیه بالا در مورد مقطع تحصیلی نیز مصداق دارد.

۶- نتایج تحقیق حاکی از وضع متوسط به بالای ساختار تشکیلات در دو نهاد (هماهنگی، پایبندی به تعهدات و ساختار پیگیری و اجرا) می‌باشد، با این حال نتایج متوسط نمی‌تواند در این مورد خواسته‌های مورد نیاز در اهداف این درس را پوشش دهد. بنابراین پیشنهاد می‌شود جهت اجرای مناسب درس مربوطه، جلسات بیشتر در خصوص هماهنگی بین مسئولان دو نهاد صورت گیرد، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های دو نهاد با هماهنگی یکدیگر صادر شود، ساختار لازم جهت پیگیری و اجرای برنامه‌های مربوطه در دو نهاد ایجاد شود و دو نهاد خود را ملزم به اجرای صحیح برنامه‌های اثربخش نمایند.

۷- تأمین منابع مورد نیاز اعم از منابع مالی، نیروی انسانی، منابع زمانی و ... جهت اجرای موفق دوره‌های مذکور حائز اهمیت می‌باشد. نتایج حاکی از وضعیت نسبی مناسب می‌باشد که قطعاً نمی‌تواند خواسته‌های مسئولان نظام را برآورده کند. بر این اساس پیشنهاد می‌شود با هماهنگی دولت و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، منابع مالی مورد نیاز تخصیص یابد و با هماهنگی بین دو نهاد منابع انسانی متبخر و زمان مورد نیاز برای اجرای درس فراهم آید.

۸- نتایج حاکی از وضعیت فرهنگی اجتماعی در حد متوسط می‌باشد، وضعیت فرهنگی و اجتماعی که در این تحقیق بر اساس رغبت دانش‌آموزان، خانواده‌ها و خود معلمان سنجیده شده است، نشان می‌دهد که رغبت زیادی به این دوره‌ها در مدارس وجود ندارد که آن را ناشی از بسترهای اجتماعی می‌داند. لذا پیشنهاد می‌گردد بسترهای اجتماعی لازم با تمهیدات دو نهاد و هماهنگی با دیگر سازمان‌ها به‌ویژه صدا و سیما اتخاذ گردد.

- ۹- تعیین گروه آموزشی در مقطع راهنمایی و مستقل نمودن گروه در مقطع متوسطه برای درس آمادگی دفاعی و فعال نمودن آنها.
- ۱۰- ایجاد هماهنگی و وحدت رویه در سطح نیروی مقاومت بسیج، بویژه میان سازمان دانش‌آموزی و معاونت آموزش بسیج به منظور ارتقای کیفی و بهره‌برداری سازمانی از اجرای آموزش خاصه جذب و حفظ انسجام دانش‌آموزان بسیجی.
- ۱۱- ارزیابی دوره‌های آموزش تئوری و عملی به صورت سالیانه و بهبود روند اجرای آموزش به منظور تحقق اهداف عالی آن.
- ۱۲- اهتمام کامل جهت تصویب و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی ماده ۶۴ قانون استخدامی سپاه در هیئت دولت، جهت تأمین امکانات و تجهیزات موردنیاز دوره (ردیف استخدامی دبیران + منابع مالی + اردوگاه‌های آموزشی + سلاح و مهمات و تجهیزات آموزشی و ...).
- ۱۳- برگزاری رزمایش ویژه برای دانش‌آموزانی که این دوره‌ها را با موفقیت سپری نموده‌اند، به صورت سالیانه در سطح منطقه‌ای و کشوری.
- ۱۴- تهیه و تأمین وسایل کمک‌آموزشی موردنیاز درس برای مقاطع تحصیلی (ماکتهای متنوع سلاح و مهمات، فیلم آموزشی، سمینار و ...).
- ۱۵- برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت مربیان و دبیران که این درس را تدریس می‌نمایند.
- ۱۶- اجرای دقیق بخش‌نامه‌های ابلاغی خاصه افزایش مدت برگزاری کلاسها و دوره‌های آموزشی، براساس تقویم اجرایی مصوب‌مشابه سایر دروس اجباری.
- ۱۷- چاپ و ارسال به‌موقع و هماهنگ کتب درسی آموزش آمادگی دفاعی در سراسر کشور.
- ۱۸- فعال نمودن ستاد هماهنگی و ستادهای اجرایی و کمیته‌های تخصصی میان دو نهاد آموزش و پرورش و نیروی مقاومت بسیج.

منابع فارسی

- ۱- ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۷۳)؛ *آموزش بزرگسالان*، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ۲- احمدیان، احمد (۱۳۷۴)؛ *اصول و مقدمات تکنولوژی آموزشی*، تهران، نشر بشری.
- ۳- بزرگ‌زاده، مهدی و علی طوسی (۱۳۷۶)؛ *پروژه تحقیقی نظام آموزش بسیج*.
- ۴- حاجی‌زاهدی، محمد (۱۳۷۷)؛ *عوامل مؤثر در موفقیت دانش‌آموزان در درس قرآن سال دوم مدارس راهنمایی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۵- سیدجوادین، سیدرضا (۱۳۸۳)؛ *مدیریت رفتار سازمانی*، تهران، نشر نگاه دانش.
- ۶- سیف، علی‌اکبر (۱۳۷۶)؛ *روانشناسی پرورشی (روانشناسی یادگیری و آموزش)*، چاپ هفدهم، تهران، نشر آگاه.
- ۷- علاقه‌بند، علی (۱۳۷۹)؛ *مقدمات مدیریت آموزشی*، تهران، نشر روان، چاپ نوزدهم.
- ۸- عصمتی‌پور، محمدحسین (۱۳۷۸)؛ *برنامه‌ریزی درسی*، تهران، نشر اداره آموزش سپاه.
- ۹- رضاییان، علی (۱۳۸۳)؛ *مبانی مدیریت رفتار سازمان*، تهران، انتشارات سمت، چاپ پنجم.
- ۱۰- حیدرخانی، صادق (۱۳۷۵)؛ *پروژه بررسی و ارزشیابی فعالیت‌های بسیج دانش‌آموزی نیروی مقاومت بسیج*، تهران.
- ۱۱- جوادنژاد، عدیل و همکاران (۱۳۶۸)؛ *پروژه بررسی جایگاه درس اثنا در مدارس منطقه مغان*.
- ۱۲- عزتی، احد و فریدون صدیقی (۱۳۶۸)؛ *پروژه بررسی جایگاه تربیت بدنی در آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی*.
- ۱۳- عاشوری، غلامرضا و همکاران (۱۳۸۰)؛ *کتاب معلم درس آمادگی دفاعی*، تهران، نشر کتبه‌ای درسی ایران.
- ۱۴- سرایی، حسن (۱۳۷۵)؛ *مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق*، تهران، انتشارات سمت.

- ۱۵- سلیمان‌نام، علی (۱۳۸۰)؛ پروژه بررسی دلایل افت تحصیلی درس آمادگی دفاعی در دوره راهنمایی، بسیج دانش‌آموزی شهرستان بناب.
- ۱۶- کیوی، ریمون (۱۳۷۳)؛ روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه نیک‌گهر، تهران، نشر فرهنگ معاصر.
- ۱۷- مشایخ، فریده (۱۳۶۸)؛ فرایند برنامه‌ریزی و آموزش، تهران، انتشارات مدرسه.
- ۱۸- هومن، حیدرعلی (۱۳۷۵)؛ زمینه ارزشیابی برنامه‌های آموزشی، تهران، انتشارات پارسا.